

ALİ MAHVÎ EFENDİ'NİN TEFE'ÜLNÂME'Sİ

Mehmet ASAĞ | ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4981-7036> | mehmetasag@gmail.com

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul-Türkiye/ Dr., Ministry of National Education, İstanbul-Türkiye

Atıf Bilgisi/Citation: Asağ, Mehmet. "Ali Mahvî Efendi'nin Tefe'ülnâme'si". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 34 (Prof. Dr. Hüseyin Akkaya Armağanı) (Haziran 2025), 88-96. <https://doi.org/10.15247/1632866> / Asağ, Mehmet. "Ali Mahvi Efendi's Tefe'ulname". *The Journal of Ottoman Literature Studies*, 34 (In Honor of Prof. Dr. Hüseyin Akkaya) (June 2025), 88-96. <https://doi.org/10.15247/1632866>

Geliş Tarihi/Date of Submission: 04.02.2025

Kabul Tarihi/Date of Acceptance: 05.04.2025

Yayın Tarihi/Date of Publication: 30.06.2025

Değerlendirme/Peer-Review: İki Dış Hakem-Çift Taraflı Körleme/Double anonymized-Two External

Araştırma Makalesi/Research Article

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks: Yapıldı – Turnitin

Etik Bildirim/Complaints: divanedebyatidergisi@gmail.com

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir/The author(s) has no conflict of interest to declare

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır/The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) lisansı altında yayımlanmaktadır / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

ISSN: 1308-6553

e-ISSN: 2792-0836

ÖZET

İnsanoğlunun geleceğe karşı duyduğu merak, onu birtakım arayışlara sevk etmiş, bunun neticesinde çeşitli vasıtalar geliştirilmiştir. Fal, farklı formlar içinde kendini gösteren bu vasıtalarından biridir. Falın edebiyat sahasını da ilgilendiren türü ise metin şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Türk kültüründe İslam'dan önce var olan fal, İslam'dan sonra Kur'an falı, kitap falı, reml, zecr, irafet, ihtilâc, kıyâfet, firâset v.b. türleriyle varlığını devam ettirmiştir. Makalemizde "Kur'an Falı" geleneği içinde değerlendirilebilecek olan "Tefe''ülnâme" adlı metin çeşitli yönleriyle incelenmiş, eserin mütercimi olan ancak hakkında herhangi bir çalışmanın yapılmadığı Ali Mahvî Efendi hayatı ve eserleri ile tanıtılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an Falı, Tefe''ülnâme, Ali Mahvî Efendi

Ali Mahvi Efendi's Tefe''ulname

ABSTRACT

Mankind's curiosity about the future has led them to seek certain ways, and so they have developed various means. Fortune telling is one of these means, which may be seen in various forms. A form of fortune telling, which also concerns the field of literature, appears in the form of texts. Fortune telling, which existed in Turkish culture before Islam, continued to exist after Islam with forms such as Qur'anic fortune telling, book fortune telling, reml, zajr, irafet, ihtilâc, kıyâfet, and firâset. In our article, the work titled "Tefe''uelnâme", which can be evaluated within the tradition of "Qur'anic Fortune Telling" is discussed and the work is analyzed from various aspects. In addition, Ali Mahvî Efendi, who is the translator of the work and about whom there is no study, is presented with his life and works.

Key Words: Qur'anic Fortune Telling, Tefe''ülnâme, Ali Mahvî Efendi

Giriş

İnsanoğlu yaratılışından dolayı görünenin ötesine yani bilemediği, göremediği veya kendisine gizemli gelene karşı her zaman ilgi göstermiş, kendisini sınırlayan mekanı ve zamanı aşmanın yollarını aramıştır. İnsanın görünenin ötesine duyduğu bu ilgi; geçmiş, şimdi ve gelecek şeklinde derecelendirilebilecek zamanda yoğunlaşmış (Çelebi 1996: 404-409) ve nihayetinde insan bütün bunlar hakkında bilgi sahibi olabilmek için birtakım uğraşların içine girmiştir.

Geleceğin bilinmezliği insanoğlunun en büyük merakı olmuş ve insanoğlu bu merakı giderebilmek için çeşitli vasıtalarla başvurmuştur. Bu vasitalardan biri olan fal, tarihte farklı uygulama veya biçimlerle ortaya çıkmış; kabul gördüğü toplumların medeniyet seviyelerine de uyum sağlayarak her zaman varolagelmıştır (Sümbüllü 2010: 56).

Eski çağlardan bugüne pek çok dinde, din adamlarının dinî kimliklerinin yanında bir kahin, büyücü ve hekim oldukları da bilinmektedir. Bugün ele geçmiş belgelerden Çin, Babil, Mısır ve Kelda gibi medeniyet merkezlerinde kahinlerin, falcılık yaptıkları da anlaşılmaktadır. Falın kökeninin Mezopotamya bölgesine dayandığı kabul edilmektedir (Gür 2012: 203). Bu bölgenin ilk antik imparatorluğu kabul edilen Akadlar döneminde geleceği bilmek için pek çok yöntem geliştirilmiş, bu yöntemler daha sonra Asya ve Akdeniz'in etrafındaki bölgelere yayılmıştır. İlerleyen çağlarda ise Hint, Hitit, Eski Roma ve Yunan milletlerinde falın çeşitleri kabul görmüş ve kullanılmıştır (Aydın 1995: 134-138). Nihayetinde insanoğlunun yaşadığı hemen her bölgede falın pek çok türü ortaya çıkmış, Süryanice, Sanskritce, Çince, Yunanca, İbranice, Arapça, Farsça gibi kadim dillerde falın pek çok türüne dair (Gür 2012: 203) çeşitli metinler kaleme alınmış ve bu metinler günümüze kadar bu konuda önemli başvuru kaynakları olmuştur.

Fal kelimesi Cahiliyye Araplarında bilhassa gelecek, gayb ve insanın karakterine dair bilgi elde etmek veya bilgi vermek maksadını taşıyan etkinlikleri ifade etmek için kullanılmıştır. Tefe'ül kelimesi ise her ne kadar "fal tutmak" mânâsı ile Cahiliye Arapları arasında kullanılsa da "fal"dan farklı olarak genelde gelecekle ilgili iyimser düşünceleri dile getirmektir. "Uğursuz sayma, uğursuz gözüyle bakma, herhangi bir nesne veya olayı uğursuz sayarak ondan gelecekte birtakım olumsuz durumların doğacağını vehmetme" mânâsına teşe'üm ve "uğursuzluk" mânâsına gelen tiyere ise tefe'ülün karşılığı bir anlamda kullanılmıştır (Çelebi 1996: 138-139).

Eski Türkçede "ırk" kelimesi ile karşılanan fal, Türklerin İslam öncesi günlük yaşamlarında ve dinî törenlerinde önemli bir yere sahipti. Bu kelime Eski Türkçe ile kaleme alınan ve IX. yüzyıla ait "İrk Bitig" (Fal Kitabı) kitabında fal mânâsında kullanılmıştır. Kaşgarlı Mahmud'un kaleme aldığı ve Türkçenin en eski sözlüğü kabul edilen Divânu Lügati't-Türk'te "ırk" kelimesinin karşılığı olarak "Kâhinlik, fal ile yürektekini dışarı çıkarma" mânâsı verilirken, "İrkla-" kelimesi için ise "İrka bakmak (fala bakmak), kâhinlik etmek" mânâsı verilmiştir. Bazı tarih kaynaklarında kam, baksı ve şamanların haricinde "İrimci", "İrkıl Hoca" ve "İrkıl Ata" gibi ünvanları kullanan kişilerin varlığından bahsedilmekte ve bu kişilerin falcılar gibi gelecekte veyahut gaipten haberler verdikleri bildirilmektedir (Gültekin 2014: 121-122). İslam öncesi Türklerde ateş, yıldız, yada taşı, kemik, köpük, kaşık, yay falları gibi fal türleri kullanılmıştır (Gülhan 2015: s. 199-200).

İslâm öncesi Cahiliye Arapları arasında yaygın bir şekilde kullanılan "elzâm" (oklarla fal bakmak) Kur'an-ı Kerim'de yasaklanmıştır. Uğur veya uğursuzluğun, fayda veya zararın, iyilik veya kötülüğün fal tutmaya bağlanması bu yasağın temel sebeplerindendir. Ancak çeşitli kaynaklarda Peygamberimizin (s.a.v.) "Tiyerinin aslı yoktur, onun en iyisi faldır" dediği ayrıca "Fal nedir?" sorusuna "Sizden birinin duyduğu güzel sözdür." şeklinde cevap verdiği aktarılmaktadır. Yine benzer kaynaklarda Peygamberimizin (s.a.v.) fal için "tayyib", "salih" ve "hasen" ifadelerini kullandığı da aktarılmaktadır (İmam Buhârî 2017: C. 5, s. 463-464). Peygamberimize (s.a.v.) izâfe edilen bu rivayetlerden yola çıkan bazı Müslüman âlimler onun geleceğe dair birtakım ipuçlarından yola çıkarak iyimser değerlendirmelerde bulunmayı tasvip ettiğini düşünmüşlerdir. Ancak aynı âlimler Peygamberimizin (s.a.v.) bu rivayetlerini asla onun gelecek hakkında bilgi elde etmeyi, bir şeyi ya da olayı uğursuz saymayı veyahut yapılan uygulamadan dolayı herhangi bir ümitsizliğe kapılmayı meşrû gördüğü şeklinde de anlamamışlardır (Çelebi 1996: 138-139).

Fal, İslâm'dan sonra Kur'an falı, kitap falı, reml, zecr, irafet, ihtilâc, kıyâfet, firâset v.b. türleri ile varlığını devam ettirirken (Gülhan 2015: s. 199-200) bunlar arasından firâset veya kıyâfet fallarına izin verilmiş, hatta pek çok kaynak tarafından doğrulukları kabul edilmiştir. Ancak dinî olarak makbul sayılan asıl fal Kur'an falı olmuştur (Ersoylu 1981: s. 72).

Taşköprizâde Ahmed Efendi'nin (ö. 968/1561) ilimler tarihi ve tasnifiyle ilgili Arapça bibliyografik ve ansiklopedik eserinin Türkçeye tercümesi olan Mevzuatü'l-Ulûm, İbn Haldûn'un (ö. 808/1406) tarih felsefesini, içtimâî ve beşerî ilimleri temellendirdiği toplum metafiziğine dair eseri Mukaddime, Kâtib Çelebi'nin (ö. 1067/1657) bibliyografik eseri Keşfü'z-Zünûn gibi eserlerin ilimlere dair bahislerinde fâl; matlab-ı ilm-i fâl, ilmü'l-fâl ve'l-kur'a, ilmü'l-fâl, ilmü't-tefe''ül ve'l-kur'a gibi isimlerle İslâmî ilimlerin içinde gösterilmiştir (Ersoylu 1981: 69).

Fatih Sultan Mehmed Han'ın Molla Hüsrev ve ulemadan daha başka isimlere Kur'an falı baktırdığı, Ebussuud Efendi'nin Kur'an falı için "şer'an bir şey lazım gelmeyeceği" fetvası Osmanlıda Kur'an falına izin verildiğini göstermektedir (Yıldız 2010: 183).

Arapçada fâl (Fe'l) "uğur ve uğurlu şeyleri gösteren simge" anlamına gelen fâl kelimesi için (Aydın 1995: 134-135) sözlüklerde "الفأل [el-fe'l] (fâ'nın fethi ve hemzenin sükûnuyla) طيرة [tiyeret] mukâbilidir ki lisânımızda fâl derler, uğur tutma ve يمين [yumîn] muharrefi yum tutma ta'bîr olunur." (Mütercüm Asım Efendi 2014: 4684) v.b. mânalar verilmişken fâl kelimesinden türetilen tefe''ül kelimesi için ise "Fâl ittiḥâz itmek ve fâl atmak ve fâl açmak", (Doktor Hüseyin Remzi: 1325: 420) "1. Fâl ḥayr 'add itme, uğur sayma: 'Arablar atıñ ba'z-ı 'alâmetleriyle tefe''ül iderler. 2. Fâl açma, fâl atma: Ba'zı dîvânlardan tefe''ül iderler." (Ş. Sâmi 1317: 420) "Fâl açmak, fâl bakmak. Bu ma'nâda "den" edâtıla kullanılır: Ḥâfız Dîvânı'ndan tefe''ül. Ḥayra yormak, muḳaddime-i ḥayr 'add itmek. Bu ma'nâda "ile" edâtıyla kullanılır: Ḳudûmünüzle tefe''ül itdim. Cem'i: tefe''ülât." (Muallim Nâcî 1317: 233) gibi mânalar verilmiştir.

Klasik İran ve Türk edebiyatlarında ortaya çıkan pek çok türden biri de resimli veya resimsiz olarak hazırlanan "falnâme"lerdir. Bu tür eserlerde işlenen konular başta dinî metinler olmak üzere çeşitli eserlerden veya peygamber, kabile, şehir v.b. isimlerden yola çıkarak birtakım matematik hesaplamalarla çeşitli bilgiler elde etmek, bu bilgilerden hareketle hayır ve şerr hakkında öngöründe bulunmak ve bu öngörüü yorumlamaktır (Gür 2012: 203).

Bu türün Anadolu sahasında yazılan en eski örneği, evvela Arapça olarak kalem alınan ve Harun Reşid'e sunulduğu bilinen; daha sonra Farsçaya, Farsçadan da Türkçeye tercüme edilen "Falnâme" adlı eserdir (Gür 2012: 204). "Falnâme" daha sonra bu türün genel adı olmuş ve Türk edebiyatı içinde de geniş bir literatür oluşturmıştır. Genel olarak aynı içeriğe sahip olan bu eserler falnâme, yıldıznâme, tâlinâme, tefe''ülnâme gibi türlere ayrılmıştır. Başlangıçta mensur olarak kaleme alınmış olsalar da Osmanlı sahası içinde ilerleyen zamanlarda manzum olarak da telif edilmişlerdir (Gür 2012: 202-205).

Tefe'ül, istenilen bir şeyin gerçekleşmesini Allah'tan ümit etmekle dinî, ahlâkî veya edebî bir eserin rastgele açılan bir sayfasındaki herhangi bir harften ya da kelimedenden yola çıkılarak hayır üzere çeşitli yorumlarda bulunmaktır. İslam âleminde Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere pek çok eser tefe''ül için kullanılmıştır. İran edebiyatından Hâfız-ı Şîrâzî'nin (ö. 792/1390 [?]) divanı, Anadolu sahasında Yazıcıoğlu Mehmed Efendi'nin (ö. 855/1451) Muhammediyye'si, Ahmed Bîcan'ın (ö. 870/1466'dan sonra) Envârü'l-Âşîkîn'i, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin (ö. 672/1273) Mesnevî'si gibi eserler tefe'ül yapmak için kullanılmıştır (Bedir ve Atik 2008: 370).

Tefe''ülnâme yazarları baklacı, noktacı ve Kur'an-ı Kerim'in yasakladığı türden falcıların yaptıkları ile aynı çizgide olmadıklarını göstermek için, gerçeğe daha uygun düşen Kur'an-ı Kerim'den seçtikleri ayetlerle veya harflerle insanları hem acayip hem de mesnetsiz şeylerden uzak tutmaya çalışmışlardır (Bedir ve Atik 2008: 371).

Daha önce de belirtildiği gibi tefe''ülnâmelerin birçok çeşidi olmakla beraber en yaygın türü Kur'an-ı Kerim'e dayalı olarak hazırlanan eserlerdir. Bu tür eserler, Falü'l-Kur'an, Tefe''ülnâme-i Kur'an gibi isimlerle bazı mushafların sonuna eklenmiş ya da müstakil bir risale olarak kaleme alınmıştır (Bedir ve Atik 2008: 375).

Ali Mahvî Efendi

Hayatına dair sınırlı bilgiye sahip olduğumuz Ali Mahvî Efendi, mezar kitabesindeki H. 14 Şaban 1300 / M. 20 Haziran 1883 tarihinde altmış beş yaşında vefat ettiği bilgisine göre H. 1235 M. 1819/1820 tarihinde dünyaya gelmiştir (Dikbiyık 2009: 524). Sicil-i Osmanî'de verilen bilgiye göre Ali Mahvî Efendi Unkapanı'nda bir kurukahvecinin oğlu olarak dünyaya gelmiş, Arapça ilimler ile Farsçayı öğrenmiş, Farsça'daki derin bilgisinden dolayı da kendisine "Acem" lakabı verilmiştir. Ayrıca Enderûn-ı Hümayûn'a Farsça hocası olmuş, şehzadelere Farsça hocalığı yapmıştır (Mehmet Süreyya: 1996: 268). Arşiv kayıtlarında daha çok "Hâce-i Hazret-i Şehriyârî Semâhatlü Ali Mahvî Efendi Hazretleri", "Enderun-ı Hümayûn Farisî Hâcesi Fazîletlü Ali Mahvî Efendi" gibi tabirlerle geçen Ali Mahvî Efendi'nin şehzadelere Farsça

hocalığı (Avunç 2021: 281) yaptığı mezar kitabesindeki “Hâce-i Hazret-i Şehriyârî” ifadesinden de anlaşılmaktadır. Şehzade Abdülhamid’e (II. Abdülhamid) de hocalık yapan Ali Mahvî Efendi’ye Abdülhamid’in tahta çıkmasından sonra mükafat olarak pek çok paye verilmiştir (Mehmet Süreyya: 1996: 268).

15 Şubat 1877’de Ali Mahvî Efendi’ye Mekke payesi tevcih edilmiş, aynı tarihte Sobuca kazası da arpalık olarak kendisine tahsis edilmiştir (Avunç 2021: 281). 3 Mayıs 1879 tarihinde ikinci rütbeden Mecîdî Nişânı ile taltif edilen Ali Mahvî Efendi’ye (CDAB Osmanlı Arşivi, 52-29), 20 Haziran 1881’de Anadolu Kazaskerliği görevi verilmiş (Leylek 2021: 147,); mezar kitabesinde yer alan bilgilere göre ise kendisine ayrıca Rumeli Kazaskerliği payesi de tevcih edilmiştir. 9 Eylül 1881’de birinci rütbeden Mecîdî Nişânı’na (CDAB Osmanlı Arşivi, 81-68), 24 Aralık 1882’de ise ikinci rütbeden Osmanî Nişânı’na layık görülmüştür (CDAB Osmanlı Arşivi, 112-27).

Arşiv kayıtlarından edinilen bilgilere göre, 22 Ocak 1880 tarihinde kira bedeli Hazine-i Hassa’dan karşılanmak üzere Ali Mahvî Efendi için Kılıçlı Paşa Mahallesi’nde bir ev kiralanmıştır (CDAB Osmanlı Arşivi, 59-29; 59-26). Daha sonra, 3 Aralık 1881 tarihinde bu evin bedeli ödenerek Hazine-i Hassa’ya geçirilmiş ve Ali Mahvî Efendi için yeni bir ev satın alınmıştır (CDAB Osmanlı Arşivi, 87-26). Ayrıca 19 Eylül 1882 tarihinde eşi Çeşm-i Elâ Hanım’a maaş tahsis edildiği de yine arşiv belgeleri aracılığıyla tespit edilmektedir (CDAB Osmanlı Arşivi, 105-146).

14 Şaban 1300 (20 Haziran 1883) yılında vefat eden Ali Mahvî Efendi, Yahyâ Efendi Tekkesi’nin kabristanına defnedilmiştir (Mehmet Süreyya: 1996: 268). Sicill-i Osmânî’de kendisinin şâir ve âlim; ahlâk olarak da alçak gönüllü, yumuşak huylu ve zarif bir kimse olduğu aktarılmıştır.

Ali Mahvî Efendi’nin Yahya Efendi Kabristanı’nda bulunan mezar kitabesinde (Yahya Efendi Kabristanı, Taş No: 1969) şunlar yazmaktadır:

“Fuḍalâ-yı benâmdan ve e’izz-e-i tarîḳ-i ‘ilmiyyeden Rûmili kâḏî’askerliği pâyesinde bulunan ve rişte-i ḥayât-ı rey-i miş’ârı altmış beşe peyveste olan hâce-i ḥazret-i şehriyârî ve meydân-ı ‘ilm-i Fârsîniñ şehvârî merhûm ve mağfûr ‘Alî Mahvî Efendi’niñ rûhiçün el-Fâtiḥa. Sene 1300 Fî 14 Şa’bân -Sirâc-zâde-

Eserleri:

Kütüphanelerde yapılan araştırmalarda Ali Mahvî Efendi’nin Tefe’ülnâme ve Tuhfe-i Vehbî Hâşiyesi eserlerine ulaşılmıştır.

Tuhfe-i Vehbî Hâşiyesi

Tuhfe-i Vehbî, manzum Farsça-Türkçe sözlükler arasında Tuhfe-i Şâhidî’den sonra en fazla ilgiyi görmüş sözlüklerden biri olmuştur. Eser, XVIII. yüzyılın önemli şairlerinden Sümbülzâde Vehbî (ö. 1809) tarafından nazmedilmiştir. Ali Mahvî Efendi Tuhfe-i Vehbî için bir haşiye yazmış ve eserde geçen Arapça ve Farsça kelimelerin mânâlarını beyitlerin hizasında metnin derkenarına kaydetmiştir. Bu haşiye H. 1275/M. 1859 tarihinde telif edilmiş ve İstanbul’da 1859, 1862, 1877 olmak üzere 3 kez basılmıştır (Öz 1997: s. 219-232).

Tefe’ülnâme

Osmanlı dönemi eserlerinin klasik tertipleri üzere eserine besmele, hamdele ve salvele ile başlayan Ali Mahvî Efendi’nin “Tefe’ülnâme”sini kaleme aldığı tarih tespit edilememiştir. Eserin sonunda verdiği Farsça beyitte eserin ismi Tefe’ülnâme olarak geçmektedir.

Tefe’ülnâme şüid eknün hoş-âşâr

Bi-ilḥâh-ı Ḥamîd ez-Mahvî ân kâr

Daha önce Farsça ve mesnevî biçiminde kaleme alınmış eseri Ali Mahvî Efendi, “manevi oğlum dediği” Şehzade Abdülhamid’in (ö. 1918) arzusu üzerine mensur olarak Türkçeye tercüme etmiştir.

“Tefe’ülnâme ibtidâ Fârisî mevzûn ve meşnevî [2a] tarzında idi. Likîn ferzend-i ma’neviyyem ... Abdulḥamîd Efendi ḥazretleriniñ irâdeleriyle bu fakîr-i kem-biḍâ’a ‘Alî Mahvî daḥî tercümesine cür’et eyledi.”

Ali Mahvî Efendi, eserinde tefe’ülün caiz olduğunu Peygamber Efendimizden bir hadis naklederek açıklamıştır:

“Peygamberimiz ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâmdan böyle rivâyet olunur ki; “Bundan a’lâ fâl [2b] olmaz.” Şek ve şübhe cā’iz degildir. Zîrâ küfre varılır.”

Ali Mahvî Efendi, tefe’ülün nasıl yapılacağını ise eserinde şu şekilde tarif etmiştir:

“Egerçi ey tâlib fâl eger Kur’ân-ı ‘azîmü’s-şândan tefe’ül itmek istersen ibtidâ hâtırını cem’ eyle ya’nî Hakk’a kalbini rabt eyle. Andan soñra pāk ābdest al. Zîrâ ki kelâm-ı kadîmî ābdestsiz [3a] tutmak cā’iz degildir. İbtidâ üç Fâtih’a ve üç İhlâş-ı şerîf okuyup Muḥammed Muṣṭafâ ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâmın rûḥ-ı a’zam-ı şerîfine hediye eyle ve üç kerre daḥi şalât ü selâm eyle cān ü dilden ve andan soñra bu du’âyı niyyet-i hâliş ile [3b] okuyasın. Du’â budur:

اللهم إني توكلت عليك وتغألت بكتابك فأرني ما هو المكتوم من سر ك المكنون من غيبك إنك أنت علّام الغيوب

deyüp gözünü yumup sağ eliyle muşḥaf-ı şerîfi açup muşḥafın sağ tarafında yedinci satırın [4a] evvelki harfini göre.”

Ali Mahvî Efendi, Tefe’ül-nâme’nin devamında Arapça harfleri sırasıyla ele almış ve her harfin işaret ettiği mânâyı vermiştir. Ali Mahvî Efendi’nin Tefe’ül-nâme’sinde harflerin müspet veya menfi mânâlara göre dağılımı aşağıdaki gibidir:

Mânâ olarak müspet karşılık verilen harfler: Elif, bā, tā, sâ, cīm, hā, ḥā, rā, zāl, sīn, ḍād, ṭā, zā, ‘ayn, mīm, vāv.

Bu harflere ve izahlarına misâl olarak aşağıdaki alıntıları verebiliriz:

“Evvelki harf-i elif ise işiñ pek a’lâdır. Bundan soñra baht ü devlet saña yār oldı. Felek saña mu’āvindir. Baht ü devlet ağacından meyve yersin.

Eger bā ise saltanatdan devlet tarafından mesrūr olursın. Āmīn di. Bir şāhib- [4b] devletden rāḥat görürsün. Bundan soñra zahmet görmezsin.

Eger tā ise saña bir yerden tiz müjde olsun eylik olacaktır. Şalāḥ ve zühd ve tevbeyi ‘âdet idesin. Bundan soñra seniñ işiñ pāk ve a’lâ olur.

Eger sâ ise bu fâlde yakīn bil ki elbette [5a] māl ü menāl gelir. Hiç bir vakitte seniñ misliñ olmaz ve seniñ nāmıñ ‘âlemde şöhrat bulur.”

Mânâ olarak menfi karşılık verilen harfler: Zāl, sīn, şād, ḡayn, fā, kāf, kâf, lām, nūn, hā, yā.

Bu harflere ve izahlarına misâl olarak aşağıdaki alıntıları verebiliriz:

“Zāl olursa yakīn bil niyyetiñ şeytandır. Andan yüzünü çevir. Saña ol ‘amelde fā’ide olmaz. Başından fāsîd fikri ihṛac eylesin.”

“Eger ḡayn ise seniñ göziñ gibi kimse ile ceng ve cidāliñ olur. Kötülerden ve düşmānlardan daḥi ihtirāz eyle ki şeytānıñ işi çok olur.”

“Eger kāf ise düşmen saña ḡālib gele ve saña ṭā’n ve teṣnī’ lisānını aç. Sen daḥi lisānını hıfz idesin. Eger sūkūt [11a] itmezsen günehkār olursın.”

“Eger hā ise bu niyyet eyü degildir. Sezā olmaz. Kat kat ḡamlar ḥāşıl olur. Seniñ [13a] öñinde zuhūra gelecek bir güç işiñ vardır. Sen dā’imā Hakk’dan yardım taleb eyle.”

[Tefe’ül-nâme]

BİSMİLLĀHİRRAḤMĀNİRRAḤĪM

[1b] El-ḥamdü li’llāhi Rabbi’l-‘âlemīn. Ve’s-şalâtü ve’s-selâmü ‘alā Muḥammedin ve âlihî ve şāḥbihî ecma’in. Ammā ba’d bu Tefe’ül-nâme ibtidâ Fārisî mevzūn ve meşnevî [2a] tarzında idi. Likīn ferzend-i ma’neviyyem ... Abdulḥamīd Efendi ḥazretlerinin irādeleriyle bu fakīr-i kem-bîdā’a ‘Alī Mahvî daḥi tercümesine cür’et eyledi. Peygamberimiz ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâmdan böyle rivâyet olunur ki; “Bundan a’lâ fâl [2b] olmaz.” Şek ve şübhe cā’iz degildir. Zîrâ küfre varılır. Egerçi ey tâlib fâl eger Kur’ân-ı ‘azîmü’s-şândan tefe’ül itmek istersen ibtidâ hâtırını cem’ eyle ya’nî

Hakk'a kalbini rabt eyle. Andan sonra pāk ābdest al. Zīrā ki kelām-ı kādīmi ābdestsiz [3a] tutmak cā'iz degildir. İbtidā üç Fātiha ve üç İhlās-ı şerif okuyup Muḥammed Muştafā 'aleyhi's-şalātü ve's-selāmiñ rūḥ-ı a'zam-ı şerifine hediye eyle ve üç kerre daḥi şalāt ü selām eyle cān ü dilden ve andan sonra bu du'âyı niyyet-i ḥālîş ile [3b] okuyasın. Du'ā budur:

اللهم إني توكلت عليك وتفاءلت بكتابك فأرني ما هو المكتوم من سرّ المكنون من غيبك إنك أنت عالم الغيوب deyüp gözini yumup sağ eliyle muştafā-ı şerifi açup muştafā'nın sağ tarafında yedinci satırın [4a] evvelki ḥarfini göre.

Evvelki ḥarf-i elif ise işiñ pek a'lādır. Bundan sonra baḥt ü devlet saña yār oldu. Felek saña mu'āvindir. Baḥt ü devlet ağacından meyve yersin.

Eger bā ise saltanatdan devlet tarafından mesrūr olursın. Āmīn di. Bir şāḥib- [4b] devletden rāḥat görürsün. Bundan sonra zahmet görmezsin.

Eger tā ise saña bir yerden tiz müjde olsun eylik olacaktır. Şalāḥ ve zühd ve tevbe'yi 'ādet idesin. Bundan sonra seniñ işin pāk ve a'lā olur.

Eger sâ ise bu fālda yakīn bil ki elbette [5a] māl ü menāl gelür. Hiç bir vakitte seniñ misliñ olmaz ve seniñ nāmıñ 'ālemde şöhret bulur.

Eger cīm ise cehd ü sa'y eyle. Bundan a'lā iş olmaz ki dünyāda eyüligi şan'at eyleyesin. Bu aḥlāk vezīrlükten ve beglikden güzeldir.

Eger [5b] ḥā ise bundan sonra mesrūr ol. Hudāy Te'ālā saña sürür kapısını açdı. Baḥt ü devlet şem'ini ziyālandırır. Hakk Te'ālā saña ḥelāl rızık iḥsān eyler.

Eger ḥā ise seniñ akrabā ve ta'allukātından saña renc ü meşakkatsızınca fā'ideler [6a] irişür. Senden belālar def' olur. Her 'illet ve kötü şeyler senden uzak olur.

Eger dāl ise ey eyü fi'llü ādem, kendüne bir şāḥib-hüner ve şāḥib-kemālî yār ve muştāḥib eyle, tā ki anıñ ile meşveret eyle. Dānā söziyle seniñ işiñ [6b] kuvvetli ḥuşūle gele.

Zāl olursa yakīn bil niyyetiñ şeytāndır. Andan yüzini çevir. Saña ol 'amelde fā'ide olmaz. Başından fāsīd fikri iḥrāc eyleyesin.

Eger rā ise baḥtiñ bīdār oldu. Bundan sonra baḥt ü devlet saña [7a] musaḥḥardır. Halkıñ içinde seniñ kadr ü şānuñ artar ve seniñ emrine begler ve pādīşāḥlar muṭī' olurlar.

Eger zāl ise yūri yayına ok tāk, ḥāzır ve müheyyā ol. Şek ve şübheyi kalbiñden iḥrāc eyle ki tiz devletiñ artacaktır.

Eger [7b] sīn ise ḥāş u 'ām kıtında seniñ iclāl ü ikrāmıñ ziyāde olur. Her yerde 'azīz ü muḥterem olursın. Seniñ felek-i devvār ayağıñ öper.

Eger şīn ise düşmen saña ḥile ve ḥud'alar yapar. Ol ḥilelerle çok [8a] işler keser. İḥtirāz eyle. Kendüni ḥıfz eyle ki anıñ elinde zelīl olmayasın zinhār.

Eger şād ise bir kaç gün āteş tarafına gitme. Ya'nī maḥşūdından şakın ve şabr eyle ki seniñ murādıñ ḥāşıl olup kalbiñ mesrūr ola.

[8b] Dād ise işiñ pek güzeldir. Seniñ elinde her egri şey ok gibi ṭoḡrı olur ve müjde olsun ki bir yār-i şādık ihtiyār idersin. Andan çok eylik görürsün.

Eger tā ise yūri mesrūr ve şād ol. Saña ikbāl ü devlet yüz kodı. Ya'nī [9a] idbār gidüp ikbāl geldi. Bu eylediğın niyyetde göñliñı kavī tūt. Kalbini ḥavfdan berī eyle ki cebbār olan Allāhu 'azīmü's-şān celle celāluḥu saña mu'ındır.

Eger zā ise sen bir bendde idiñ. Ya'nī ziyāde kederde idiñ. Ḥamd eyle ki ḡam ve ekdārıñ zā'il olup necāt buldıñ. [9b] Eger toprağı tutsan altın olur. Bundan sonra saña bu kapı kapanmaz, meftūḥdur.

Eger 'ayn ise mesrūr ve ḥurrem ol ki saña ikbāl ve devlet teveccüh eyledi. Halk mā-beyninde mükerrerrem olasın. Seniñ manşibiñ ve mālîñ artar. Ümmīd [10a] itmediğın yerden zühūr ider.

Eger gayn ise seniñ göziñ gibi kimse ile ceng ve cidâliñ olur. Kötülerden ve düşmânlardan dañi ihtirâz eyle ki şeytânıñ işi çok olur.

Eger fâ ise seniñ düşmen ile ziyâde gavğalarıñ olur. Şoñra seniñ [10b] gönliñ gâyet mükedder olur. Bir kaç gün halka müdârâ eyle ki senden bu hâlet zâ'il olsun. Mesrûr olasın.

Eger kâf ise düşmen saña gâlib gele ve saña ta'n ve teşnî' lisânını aç. Sen dañi lisânını hıfz idesin. Eger sükût [11a] itmezsen günehkâr olursın.

Eger kâf ise çok mâl hâşıl eylersin. Kimseniñ seniñ 'indinde kadri olmaz. Ammâ sen kibr ü gurûrı başından ihrâc eyle. Ya'nî gurûrı terk eyle. Ey miskîn! Hudây'ı hâtırına getir.

Eger [11b] lâm ise öñinde bir keder vardır. Ya'nî gelecekde bir nuhûset var, anıñla mükedder ve mañzûn olma ki 'âkıbet işiñ mañmûd ve ra'nâ olur ve tâli'iñ dañi sa'âdet bulur.

Eger mîm ise mâl cem' idersin. Hayr kapısı saña açılır. Her ne kadar bu [12a] zamâna dek muhtâc olduñsa dañi bundan şoñra şeref ve sa'âdet tâcı giyersin.

Eger nûn ise bu fıkrdan geç. Bir kaç gün şabr eyle. Eger bu niyyetde işe mübâşeret eylersen bilmem ki ağlar mısın yâhud güler misin?

Eger [12b] vâv ise şâhib-devlet olursın. İkbâl ve devlet seniñ başına konar. Mâl-i dünyâdan ihtişâm ele getirirsin. Saña mâl-i âhiret dañi hâşıl olur.

Eger hâ ise bu niyyet eyü degildir. Sezâ olmaz. Kat kat gamlar hâşıl olur. Seniñ [13a] öñinde zuhûra gelecek bir güç işiñ vardır. Sen dâ'imâ Haq'dan yardım taleb eyle.

Eger yâ ise ey dost her zamân bu fâlinde Allâhu Te'âlâ'dan yardım işitmek lâzımdır. Zîrâ Haq'dan gayrı saña bir yardımcı yokdır. Çünkü [13b] kimseye Allâhu Te'âlâ hâzretleri gibi müşfik ve merhametlü kimse yokdır.

Tefe''ül-nâme şüd eknûn hoş-âşâr

Bi-ilhâh-ı Hamîd ez-Mahvî ân kâr

Sonuç

Tefe'ülnâmeler üzerine bugüne kadar yapılan çalışmalar göstermektedir ki kökü İslam öncesi Türk tarihine uzanan tefe''ül geleneği Türklerin İslamlaşmasından sonra da İslamî form içinde devam etmiştir. Sultanların başvurması için de kaleme alınmış olan bu metinler netice olarak bir gelenek oluşturmuş ve bu alanda mensur ve manzum pek çok eser yazılmıştır.

Makalemizin konusu olan tefe''ülnâme, Sultan Abdülhamid'in şehzadeliği döneminde, Hocası Ali Mahvî Efendi'den talebi üzerine Farsçaddan Türkçeye tercüme edilmiştir. Yaptığımız çalışma neticesinde tefe''ülnâme geleneği içinde önemli bir yere sahip olan metin, alanın araştırmacılarına sunulmuştur. Şimdiye kadar hakkında herhangi bir çalışmanın yapılmadığı tespit edilen eserin müellifi Ali Mahvî Efendi'nin hayatına dair bir takım bilgiler elde edilmiş, böylece müellif de eldeki veriler nispetinde tanıtılmıştır.

Kaynakça

- Ali Mahvî Efendi. *Tefe'ül-nâme*. Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 8457/2b-14b.
- Avunç, Rengin. *Şeyhülislamlığa Ait 1 Numaralı Telhis Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi* (Vr. 1-82), Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Aydın, Mehmet. "Fal". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/134-138. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Bedir, Ahmet - Atik, Hikmet. "Kur'an'la Tefeül Etme ve İbn Arabî'nin Tefeül-nâmesi". *Kültür Tarihinde Gizli Diller ve Şifreler*, İstanbul: Picus Yayınları, 2008.
- CDAB, Osmanlı Arşivi, *Mabeyn-i Hümayun Evrakı*, Yer Bilgisi: 105-146, 52-29, 59-26, 81-68, 87-26, 112-27. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Çelebi, İlyas. "Gayb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/404-409. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Dikbıyık, Tuba Ruhengiz. *Hat Ve Süsleme Sanatları Ve Mîmârî Üslup Bakımından Yahya Efendi Kabristanı Mezar Tasları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Doktor Hüseyin Remzi, *Lügat-ı Remzi*, İstanbul: Matbaa-i Hüseyin Remzi, 1325.
- Ersoylu, Halil. "Fal, Falnâme ve Fâl-ı Reyhân-ı Cem Sultan". *İslâm Medeniyeti Mecmuası* 5 (Şubat 1981), 69-81.
- Gülhan, Abdülkerim. "Türk Kültüründe Fal ve İsimlerle İlgili Bir Manzum Falname Örneği". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 15 (Güz 2015), 195-222.
- Gültekin, Mustafa. "Türk Kültüründe 'Fal' ve 'Falcılık' Bağlamında Manisa-selendi Yöresi 'İrkçıları' ve 'İrk Ocakları'". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 49 (Temmuz 2014), 119-137.
- Gür, Nagihan. "Osmanlı Fal Geleneği Bağlamında Yıldız-nâme, Falnâme ve Tâlinâme Metinleri". *Millî Folklor* 96 (Kış 2012), 202-215.
- İmam Buhârî. *Sahih-i Buhârî*. çev. M. Beşir Eryarsoy. 6 Cilt. İstanbul: Karınca Polen Yayınları, 2017.
- Leylek, Mustafa Anıl. *Şeyhülislamlığa Ait 1 Numaralı Telhis Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi* (Vr. 83-170), Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, haz. Nuri Akbayan. 6 Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Muallim Nâcî, *Lügat-ı Nâcî*, İstanbul: Asr Matbaası ve Kütübhanesi, 1317.
- Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*. haz. Mustafa Koç - Eyyüp Tanrıverdi. 6 Cilt, İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Öz, Yusuf. "Tuhfe-i Vehbî Şerhleri", *İlmî Araştırmalar* 5 (Ocak 2014), 219-323.
- Sümbüllü, Y. Ziya. "Fal ve Falcılık Kavramı Ekseninde Türk Kültür Tarihinde Fal ve Kahânet", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 43 (Mayıs 2010), 55-72.
- Şemseddîn Sâmî. *Kâmûs-ı Türkî*. Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1317.
- Yıldız, Alim. "Manzum Bir Kur'an Falı". *İstem* 16 (Aralık 2010), 181-198.